

Мистецтвознавство

УДК 78.07; 314.743

ПАТРІАРХ ЙОСИП СЛІПИЙ В КОНТЕКСТІ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Г. В. Карась

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
Інститут мистецтв; 76018, м. Івано-Франківськ,
вул. акад. Сахарова, 34-а; тел. +380 (342) 59-61-36;
e-mail: karasg@ukr.net*

Стаття присвячена висвітленню діяльності архієпископа Української Греко-Католицької Церкви Йосипа Сліпого в контексті збереження і розвитку музичної культури українців діаспори. Виокремлена багатогранна діяльність глави церкви у цьому напрямку: його візитації у різні країни світу, участь у реформуванні церковного співу і святкуваннях, розбудова духовної освіти, контакти з діячами музичної культури.

Ключові слова: архієпископ, церква, Йосип Сліпий, музична культура, діаспора.

Церква, зважаючи на її організаційну стабільність, тяглість та розгалужену позарелігійну суспільну функцію, відіграла ключову роль у збереженні ідентичності й етнічності українців за кордоном, розвитку українського музичного мистецтва, яке впродовж століть засвідчує тісний взаємовплив релігії та духовної культури України. Вагомий вплив на формування і розвиток української церкви в зарубіжжі мали її ієрархи, і насамперед, архієпископ Йосип Сліпий (1892-1984) – духовний провідник Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ). Багатогранна діяльність патріарха у справі розбудови церкви висвітлена в чисельних дослідженнях науковців України та діаспори, однак його роль у справі збереження і розбудови музичної культури українців за кордоном залишається мало висвітленою. Стаття В. Дутчак [6], наші стаття та монографія [8; 10] є одними з перших в цьому напрямку. Виходячи із цього, актуальною бачиться мета статті – виокремлення постаті архієпископа Йосипа Сліпого в контексті української музичної культури західної діаспори. Серед основних завдань, які необхідно вирішити: аналіз джерельної бази з окресленої проблеми; виокремлення напрямків діяльності Й. Сліпого, спрямованих на збереження і розвиток музичної культури

українців за кордоном; акцентуація її значення для сучасного культурного процесу.

Великий інтелектуал, тонкий аналітик, дослідник і вчений, аристократ духу, Йосип Сліпий був знавцем мистецтва і музики. Він розумів визначальне значення духовності, освіти і культури для збереження і розвитку української нації в умовах відсутності власної державності і поклав усе своє життя для їх відродження. Одним із основних завдань діяльності Й. Сліпого було збереження і розбудова УГКЦ. Цьому завданню підпорядковувалось все, що він робив в Україні та за її межами. Пастирські відвідини-візитації до українських громад за межами України наступник Андрея Шептицького, тоді ще митрополит, Йосиф Сліпий розпочав у 1930-х рр. як ректор Львівської духовної семінарії. Зокрема, у 1935 р. він побував в Англії. Після визволення із сталінських тюрем, де він перебував довгі роки (1945-1963), Й. Сліпий покинув СРСР, виїхав до Риму і очолив українську церкву у вигнанні, дбав про її структурне формування. З цією метою протягом 1967–1970-х., 1973 і 1976-го років він здійснював візитації до багатьох країн Європи, Австралії, Північної та Південної Америки з метою об'єднання українців діаспори, поживлення їхнього церковного життя, освячував новозбудовані храми, кафедри. Так, українська греко-католицька кафедра у Місьйонес (Аргентина) була освячена Блаженнішим архієпископом Й. Сліпим у 1968 році.

Приїзд провідників української церкви в ту чи іншу країну завжди супроводжувався духовним піднесенням людей, організацією мистецьких заходів. Так, під час візитації Блаженнішого архієпископа Й. Сліпого у 1970 році до Великої Британії відбувалися численні святкові урочистості за участю кращих українських мистецьких колективів країни: хору «Гомін» (диригент Я. Бабуняк), танцювального колективу «Орлик». У Ноттінгемі відбулися Архієрейська Служба Божа та величний концерт у найпрестижнішому залі міста [15, с. 53]. У мистецькій частині брали участь: хор ім. М. Лисенка, жіночий хор ім. Лесі Українки, молодіжний оркестр СУМ, танцювальний колектив з Ноттінгема, мистецькі гуртки з Лондона, Ковентрі, Брандфорда та інших міст. З цієї нагоди були написані хорові твори, присвячені Блаженнішому [2, с. 136-137].

У Мюнхені кафедральним греко-католицьким хором від 1957 року керував Микола Філь. У 1969 р. хор бере участь у ювілейних святкуваннях 10-річчя Апостольської Екзархії в Німеччині за участю архієпископа Йосипа Сліпого – Богослуженні та академії, де виконує хорові концерти Д. Бортнянського. Під час візитації архієпископа до Мюнхена (1973) на святковому концерті співав мішаний хор св. Андрія (дир. К. Колянківська), в Архієрейській Божественній Літургії брали участь церковний мішаний хор (диригент М. Філь), дівочий хор «Діброва» (диригент М. Гарабач), соло виконував Богдан Шарко [7, с. 89].

Провідним жіночим хором Канади є «Веснівка» із Торонто, заснований у 1965 році при Свято-Миколаївській школі Квіткою Зорич-Кондрацькою, випускницею Торонтонського університету. Колектив – один із найактивніших пропагандистів української культури в діаспорі, брав участь у св. Літургії у Свято-Миколаївській церкві під час приїзду патріарха Йосифа Сліпого в Торонто. Українська громада Вінніпега вітала кардинала Й. Сліпого у приміщенні «Просвіти» (1968).

Парафіяльний хор церкви св. Варвари у Відні під керівництвом Андрія Гнатишина, не тільки забезпечував співом церковні обряди, але постійно підтримував контакти з українським середовищем, виступав на концертах. Одним із концертних напрямків колективу були виступи на честь духовних ієрархів, у т. ч. з нагоди візитації до Відня кардинала Йосифа Сліпого (1970), на честь його 80-річного ювілею (1972).

Про велику повагу і любов українців до архієпископа Йосифа Сліпого свідчать численні святкування його ювілеїв. У Святій Літургії та концерті на честь його 70-ліття 18 березня 1962 року у Сіетлі (Вашингтон) бере участь український католицький хор з Ванкувера (Канада) під керівництвом Михайла С. Пукіша [13]. У 75-річчя від дня народження та 50-річчя священства верховного архієпископа кардинала Йосифа Сліпого святковий концерт відбувся 17 грудня 1967 року в залі «Корто» в Парижі за участю катедрального хору храму св. Володимира (диригент В. Дратвінська), співаків М. Скала-Старицького, У. Чайковської, О. Андрішин, піаніста Ж. Вернера [3, с. 22-23]. З цієї ж нагоди, за участю патріарха у грудні 1957 року в Торонто відбулася святкова академія. Її програму, побудовану на творах української класики та композиторів діаспори (хорові твори Д. Бортнянського, М. Лисенка, А. Гнатишина; камерні вокальні та інструментальні твори К. Стеценка, В. Барвінського, І. Левицького, М. Гайворонського), виконували провідні солісти та мистецькі колективи Канади (Й. Гошуляк, Р. Росляк, М. Кравців-Барабаш, З. Лавришин, хори «Прометей», «Діброва», церковні хори [21]. До ювілею 75-річчя кардинала Йосифа Сліпого композитор Андрій Гнатишин пише кантату «Вітай нам, кардинале» для мішаного хору на власні слова (1967). У 80-річчя від дня народження патріарха в 1972 році у містах Волвергемптоні, Ноттінгемі (Англія) святкові комітети приготували Служби Божі за участю хору ім. М. Лисенка із Ноттінгема (диригент О. Пицко) та ювілейні концерти, домінантою яких була українська хорова музика [2, с. 139-144]. У центрі музичного життя Клівленда (США) був хор «Дніпро» (диригент Є. О. Садовський), який брав участь у концерті, присвяченому 80-літтю патріарха Й. Сліпого у Пітсбургу (1972).

На початку 1950-х рр. у Німеччині виокремлюється діяльність кількох українських хорів. В урочистих академіях на честь архієпископа Йосифа Сліпого та Архієрейській Літургії у Фрауенкірхе у Мюнхені в 1969, 1977 рр. брали участь кращі українські хори Німеччини (кафедральний хор з Мюнхена (диригент М. Філь), дівочий хор «Діброва» (диригент

М. Гарабач), молодіжний хор з Нового Ульму (диригент В. Гавриленко), Італії (хор сестер-служебниць з Рима), Австрії (хор церкви св. Варвари з Відня, диригент А. Гнатишин), Нідерландів («Візантійський хор» з Утрехту, диригент М. Антонович) та ін. Варто зазначити, що «Візантійський хор» здійснив у 1977-1980 рр. численні концерти на честь кардинала Й. Сліпого. Знаменними для українців діаспори були ще два ювілеї Й. Сліпого – 85-ліття від дня народження та 60-ліття ієрейських свячень патріарха (1977), які відзначалися Богослуженнями в українських церквах та святковими концертами. Організатором та учасником цих святкувань у Лондоні був співак, бандурист, менеджер культури Володимир Луців [4, с.131].

Велику увагу присвячував архієпископ підготовці духовництва, розбудові духовних освітніх інституцій, складовою частиною навчання в яких був церковний спів, історія церковної музики. Ним, зокрема, було засновано Український католицький університет ім. св. Климентія Папи (УКУ) у Римі (1963), який, ставши потужним культурним і морально-виховним центром християнства, відіграв значну роль у збереженні української музичної культури. УКУ мав п'ять факультетів: богословський, філософсько-гуманістичний, медично-фармацевтичний, права та суспільних наук [11, с. 302] та філії у Лондоні, Вашингтоні, Буенос-Айресі, Чикаго, Філадельфії та ін. У 1970-1982 рр. лекції з української церковної музики тут читав Ігор Соневицький, спеціально прилітаючи із США, мав виклади Мирослав Антонович з Голландії. При Лондонській філії УКУ (1979) діють вечірні курси української мови та українознавства, науково-популярні доповіді, існують бібліотека та Секція митців і мистецтвознавців [12, с.54]. Як повідомляв професор П. Цимбалістий, у 1981/82-1986/1987 навчальних роках тут був відділ музики, де читав лекції музикознавець Аристид Вирста з Парижа, зокрема «Сучасна українська музика» (з нотними прикладами) [19; 20].

Музичній освіті приділялася увага в інших духовних навчальних закладах діаспори. Від 1897 р. згідно з окремим актом Папи Льва XIII у Римі діє Українська Папська Колегія св. Йосафата, в якій готують священників для України та діаспори [14]. Верховний архієпископ Й. Сліпий був частим гостем колегії, слухав співи семінаристів.

Важливу роль відіграв архієпископ Й. Сліпий у реформуванні церковного співу в Галичині [8] і діаспорі. На X сесії Архієпархального Синоду 18 квітня 1941 року у Львові був прочитаний і обговорений проект Декрету про церковний спів та студії над Ірмологіоном з 1700 р. і прийнятий на XI сесії 25 квітня. В обговоренні проекту Декрету Й. Сліпий брав активну участь, демонструючи знання та професійний підхід до хорової справи. Усвідомлення найвищою ієрархією УГКЦ необхідності програми розвитку церковного співу в Галичині є свідченням турботи про піднесення його рівня. Однак, Друга світова війна та ліквідація УГКЦ не дали зреалізувати цих намірів, їх намагалася здійснити діаспо-

ра. Другий Ватиканський Вселенський Собор (1963-1965), враховуючи сучасні потреби життя людства, закликав до взаємної толеранції конфесій, реформ і компромісу в церковних традиціях і практиках. Це знайшло відгук у практичному житті української церкви в діаспорі. Для Східних Церков (в тому числі і для Української Католицької Церкви) Собор ухвалив окремий Декрет «Конституцію для Східних Церков», на підставі якого 14 грудня 1966 р. в Римі була скликана конференція нашого Єпископату під проводом Верховного Архієпископа Йосифа Сліпого. На ній було обговорено ряд питань, в тому числі справу Богослужень, літургійної мови, введено вживання української розмовної мови, проведено деякі скорочення в Службі Божій, намічено реформування церковного співу. Саме з цією метою при Єпархіях були створені Літургійні комісії, зокрема при Чиказькій кафедрі у США, до складу якої ввійшов Мирон Федорів [9; 17; 18]. Одним із завдань комісії було збереження традиційного самолівкового співу, щоб він «не пропадав, але жив і розвивався під різними видами: одноголосо, двоголосо чи в хорових опрацюваннях, що найвимовніше виявляло б назовні багатство й красу нашого обряду» [18, с. 8].

Зримою наслідком праці Й. Сліпого залишився Собор св. Софії, побудований і посвячений ним у Римі (1969). Цей храм – не тільки символ віри і молитви, але й величі українського мистецтва, в т. ч. музичного.

Українська церква в діаспорі стала центром організації величного відзначення 1000-ліття хрещення Руси-України (1988). В числі ініціаторів-організаторів святкування цього величного ювілею був Й. Сліпий. І хоч патріарх не дожив до нього, його справа та ім'я були відображені в цій події. Так, цілоденна українська школа у Торонто взяла собі ім'я патріарха Йосифа Сліпого і в липні 1988 року влаштувала концерт «Тисячоліття хрещення України», який кілька разів представляла в місті. Музику до окремих частин концерту написали А. Малет, Н. Лецишин, музичне оформлення здійснював М. Горіх.

Архієпископ Й. Сліпий підтримував контакти з діячами музичної культури. Він листувався з відомим диригентом і музикознавцем Мирославом Антоновичем з Нідерландів. Збереглося 27 листів архієпископа в архіві диригента в Інституті літургійних наук УКУ у Львові [1]. В особистому архіві відомого диригента і музикознавця Павла Маценка в «Осередку Української Культури й Освіти» у Вінніпезі (Канада) теж зберігається епістолярій Й. Сліпого. Особисте листування архієпископа із Володимиром Луцівим (Велика Британія) сьогодні міститься в архіві митця у м. Надвірна [5]. Надаючи великого значення ролі музичного мистецтва у вихованні молоді, Й. Сліпий пише до адміністратора Школи кобзарського мистецтва у Нью-Йорку М. Чорного-Досінчука про збереження бандурного мистецтва [5, №21]. Архієпископ цікавився діяльністю мистецьких колективів діаспори. При Осередку Спілки Української

Молоді Америки ім. Пилипа Орлика в Детройті (США) у 1957 році була зорганізована Капела бандуристок під мистецьким керівництвом Петра Потапенка, одного із диригентів Капели бандуристів ім. Тараса Шевченка [16, с. 48-69]. З нагоди 20-ліття заснування капели архієпископ Йосиф Сліпий надіслав своє привітання з Риму [16, с. 66-69].

Преса української діаспори культурологічного напрямку приділяла увагу висвітленню діяльності архієпископа. Так, ілюстрований журнал українського життя для молоді і старших «Екран» (Чикаго, США), інформуючи про різноманітні святкування, описував відзначення ювілею 40-річчя Єпископської хіротонії Блаженнішого Йосифа Сліпого, Глави Помісної української греко-католицької церкви у Святій Софії в Римі в 1979 р., Ч. 121-122 описували ювілейні святкування у Римі (1982) на честь 90-ліття від дня народження патріарха Й. Сліпого, Ч. 141-143 за 1988 рік розкривали роль української церкви, її священників і вплив Головного архієпископа Йосифа Сліпого на духовне відродження української спільноти на поселеннях.

Діячі української музичної культури причетні до особливих акцій, пов'язаних із архієпископом Й. Сліпим. Вище згаданий Володимир Луців виступав у 1992 році координатором перепоховання у Львові тлінних останків патріарха Йосифа Сліпого, присвяченої 100-річчю від дня народження Ісповідника віри, та координатором програми святкової академії з цієї нагоди у Львові [4, с. 183-198]. Організація і підготовка перевезення мощей патріарха Йосифа, що тривала кілька місяців, вимагала співпраці багатьох людей різних галузей і стала великою подією не тільки в релігійному, але й культурному та політичному житті України.

Підсумовуючи, слід відзначити, що багатогранна діяльність архієпископа Й. Сліпого була спрямована на збереження української національної ідентичності, розбудову УГКЦ, збереження музичної культури українського народу. Вона відбувалася у наступних напрямках: пастирських відвідинах-візитаціях українських громад у різних країнах світу, складовою частиною яких був церковний спів та концерти за участю кращих мистецьких сил діаспори; святкуваннях ювілеїв патріарха; розбудові духовних освітніх інституцій; реформуванні церковного співу; відзначенні 1000-ліття хрещення Руси-України, контактах з діячами музичної культури. Значення цієї діяльності для сучасного культурного процесу важко переоцінити, адже вона є прикладом для нинішніх духовних пастирів, продовжується в діяльності як окремих особистостей, так і багатьох інституцій.

Література

1. Архів М. Антоновича. Інститут літургійних наук УКУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ils.org.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=13&Itemid=25
2. В молитві і пісні з Остапом Пицком / автор-упоряд. М. Пінковська. –

- К.: Vona mente, 2005. – 191 с.
3. Ващишин М. Остап Бобикевич: публіц. нарис / М. Ващишин. – Львів: Червона калина, 2003. – 195 с.
 4. Від Бистриці до Темзи: спогади, документи, публікації, листи [В. Луців] / упор., вступ. ст., літ. запис О. Жарівського. – Львів: Дивоцвіт, 1999. – 608 с.
 5. Володимир Луців. Кореспонденція з українськими церковними чинниками / Папка № 4 // Музей історії Надвірнянщини.
 6. Дутчак В. Діяльність кардинала Й. Сліпого в українському зарубіжжі (на матеріалах мистецького архіву Володимира Луціва) / В. Дутчак // Кардинал Йосиф Сліпий і сучасність. – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – С. 142-149.
 7. Жила В. Апостольський Екзархат у Німеччині і Скандинавії: до 30-річчя заснування Екзархату та інтронізації першого Екзарха Преосв. Кир Платона Корниляка = Das apostolische Exarchat in Deutschland und Skandinavien / В. Жила. – Мюнхен: Укр. Християнський Рух, 1989. – 394 с.
 8. Карась Г. Йосип Сліпий і проблеми розвитку церковної музики в Галичині в ХХ ст. / Г. Карась // Кардинал Йосиф Сліпий і сучасність. – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – С. 166-171.
 9. Карась Г. Музикознавча діяльність Мирона Федоріва на полі реформування церковного співу в контексті декретів Другого Ватиканського Собору / Г. Карась // Україна і Ватикан: до і після Другого Ватиканського собору: наук. зб. – К.: УАР, 2013. – С. 372-380.
 10. Карась Г. Музична культура української діаспори у світовому часопросторі ХХ століття: [монографія] / Г. Карась. – Івано-Франківськ: Тіповіт, 2012. – 1164 с.
 11. Костів К. Еміграція, Друга світова війна й роки після неї / К. Костів // Животко А. Історія української преси / з передмовою К. Костева = Geschichte des ukrainischen Zeitungswesens / А. Животко. – Мюнхен: Український технічно-господарський інститут, 1989-90. – С. 289-308.
 12. Кравець Р. Українці у Великобританії / Р. Кравець // Українська діаспора. – Київ-Чикаго: Інститут соціології НАН України, Редакція Енциклопедії української діаспори при НТШ (США), 1994. – Ч.5. – С. 45-57.
 13. Луців Ф. Св. Літургія й Концерт в честь Митрополита Сліпого в Сієтлі, Вашингтон / Ф. Луців // Свобода. – 1962. – 26 трав., ч.100.
 14. Мудрий С. Нарис історії української папської колегії св. Йосафата в Римі / о. Софрон С. Мудрий, ЧССВ. – Рим: Вид-во оо. Василіан, 1984. – 197 с.
 15. Рафалюк П. Спогади: В 45-ліття заснування Ноттіггамського відділу Союзу Українців у Великій Британії / П. Рафалюк. – Ноттіггам, Велика Британія, 1994. – 143 с.
 16. Репета Є. Осередок Спілки Української Молоді Америки ім. Пилипа Орлика / Є. Репета // З Христом у нове тисячоліття: 50-ліття Спілки Ук-

- раїнської Молоді в Детройті. 1950-2000 / ред. кол.: голова Є. Репета. – Detroit, USA: Published by Detroit Branch of Ukrainian Youth Association, 2001. – С. 20-89.
17. Федорів М. Віднова, реформа чи змаг до справжнього українського обряду по формі і змісту / М.М. Федорів. – Чікаго, 1971. – 64 с.
18. Федорів М. Напрямні праці літургійної комісії для українського церковного співу й церковних практик / М.М. Федорів. – Чікаго: Накладом Літургійної Комісії при Укр. Кат. Єпархії св. О. Миколая в Чікаго, 1968. – 64 с.
19. Цимбалістий П. Звіт діяльності філії УКУ за академічний рік 1981-1982 / П. Цимбалістий // Визвольний Шлях. – Лондон, 1983. – Кн. №4 / 421. – С. 508-511.
20. Цимбалістий П. Звіт діяльності філії УКУ за академічний рік 1986-1987 / П. Цимбалістий // Визвольний Шлях. – Лондон, 1988. – Кн. №4 / 481. – С. 502-507.
21. Ювілейний концерт у пошану його блаженства Верховного Архiepіскопа Кардинала Йосифа Сліпого 1892-1917-1969: Буклет. – Торонто: Централя Українців Католиків Торонтонської Єпархії. – 10 грудня 1967.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 20.11.2014 р.
Рекомендовано до друку д.мист. Дутчак В.Т.,
д.філос.н., доктором теології Кияком С.М*

PATRIARCH YOSYP SLIPYY IN THE CONTEXT OF MUSICAL CULTURE OF UKRAINIAN DIASPORA

G. V. Karas

*PreCarpathians National University by Vasyl Stefanyk;
Institute of arts; 76000, Ivano-Frankivs'k, Acad. Saharov str., 34;
ph. +380 (342) 59-61-36; e-mail: karasg@ukr.net*

The article is dedicated to the elucidation of archbishop of Ukrainian Greek-Catholic Church Yosyp Slipyy activity in the context of reserving and development of musical culture of Ukrainian Diaspora. Many-sided activity of the Head of church is distinguished namely: his visits of different world countries, participation in reforming of church singing and celebrations, development of spiritual education, contacts with musical cultural workers.

Key words: *archbishop, church, Yosyp Slipyy, musical culture, Diaspora.*